
УДК 138.148**П.Г. ДАВИДОВ**

Донецький інститут залізничного транспорту, Донецьк

**ОСВІТА ЯК ЧИННИК РОЗБУДОВИ ДЕРЖАВИ У
ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ НА ШЛЯХУ ДО СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ**

У статті розглядається роль освіти у сучасному глобалізованому світі, та розбудові суспільства знань. Аналізуються завдання державної політики у сфері освіти, як провідного чинника державного будівництва та економічного зростання України. Досліджується вплив знань і освіти та шляхи формування «людського капіталу» і суспільства знань у державі.

Ключові слова: освіта, ресурс, суспільство знань, глобалізація, інформація, людський капітал.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями

Актуальність дослідження. Сьогодні, як ніколи, стає зрозумілим, що освіта є не приватною справою, не результатом особистих уподобань, а соціальною технологією виробництва людини, її здібностей та вмінь. Адже найбільшою реальною і потенційною цінністю будь якої держави – є її громадяни. Потенціал кожного громадянина і суспільства в цілому визначає рівень їх освіченості. Характерною рисою нової економіки є здобуття і використання нових знань. Сьогодні знання, та взагалі освіта, виступає у якості «товару». Як свідчить світова практика, інвестиції в людський капітал у економічно розвинених країнах забезпечує до 75% приросту національного багатства [2, с. 29].

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Сучасна епоха – це епоха інтенсивного створення, накопичення, поширення, використання освітніх ресурсів. Тому освіта – це національний стратегічний ресурс, від якого всі інші питання життєдіяльності будь-якої країни стають другорядними і залежними. Оскільки це так, то формування, підтримання та розвиток даного ресурсу є основним стратегічним завданням держави, завданням національного уряду. Отже визначення пріоритетних завдань у реформуванні та розвитку освіти, зокрема, й вищої (університетської) є головним завданням як політичної еліти держави, так і безпосередньо усього суспільства (науковців, викладачів, роботодавців, а також студентів та їх батьків). Адже розбудова нової державної освітньої політики спрямованої на розвиток суспільства і держави є надзвичайно актуальним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на яку спирається автор

Стан розвитку проблеми: Загальний стан дослідження проблеми. Значна кількість науковців та вчених, які займаються дослідженнями

глобальних суспільних трансформацій, вважають, що інформаційне суспільство перейшло в нову фазу свого розвитку – суспільство знань. Цей процес аналізували такі відомі вітчизняні та зарубіжні вчені як В.П. Андрущенко, Д.І. Дзвінчук, П.Ф. Дракер, М.З. Згуровський, К.В. Корсак, М.І. Михальченко, А.М. Новіков, А.Л. Сбруєва, Ф. Уебстер та ін.

Однією з перших праць у нашій державі, в якій було ґрунтовно проаналізовано тенденції розвитку сучасного суспільства, є стаття М.З. Згуровського «Суспільство знань та інформації – тенденції, виклики, перспективи», яка побачила світ у 2003 році. Він вже тоді зазначав, що інформаційна революція і, як наслідок, виникнення інформаційного суспільства та його наступної фази – суспільства знань – починають не лише змінювати світову та національну економіку, а й життя людей та спосіб влаштування сучасного світу. Учений зауважив, що знання перетворилися у найважливіший фактор суспільного розвитку [6]. Крім того варто вказати праці Б. Будзана [2], Д. Дзінчука [4], Т. Дудки [5], І. Каленюка [8], В. Немишкаленко [10] О. Новікова [11], А. Сбруєвої [13], І. Шкурата [16] та інших. Зокрема ми розглядали деякі аспекти у попередніх публікаціях, зокрема у статті «Безперервна освіта у інтегрованому просторі знань: філософія, теорія, практика» [3].

Постановка мети дослідження. Метою дослідження є аналіз ролі освіти як визначального чинника економічного зростання у період формування суспільства знань.

Постановка завдання статті. Завданням статті є проаналізувати місце і стан сучасної освітньої галузі в Україні та надати рекомендації з її модернізації.

Обговорення проблеми

Виклад основних положень дослідження. Підґрунтям інтелектуального потенціалу кожного суспільства є потенціал освітній, як найбільш узагальнений показник реальних можливостей розвитку, які надаються йому саме освітою. Світові тенденції розвитку вищої освіти відображені у програмному документі ЮНЕСКО про реформування і розвиток вищої освіти. Так, у доповіді Міжнародної комісії з освіти у ХХІ столітті визначається, що «освіта: прихований скарб»[1]. Отже, як ми вже зазначали, сьогодні освіта є соціальною технологією виробництва людини, її здібностей та вмінь. Бо характерною рисою нової економіки є здобуття і використання нових знань. Варто зазначити, що ще у 80-90 роках ХХ сторіччя багато американських та європейських дослідників стали акцентувати увагу на ролі та значенні не стільки інформації, скільки знань. Це призвело до нового визначення сучасного суспільства як «knowledge society» (суспільство знань).

Наукове визначення поняття «суспільство знань» (knowledge society) ввів у 1996 році П. Друкер, (засновник менеджменту, професор ряду американських університетів). За його думкою «суспільство знань» визначає тип економіки, у якому знання відіграють вирішальну роль, а їх Освіта як чинник розбудови держави у глобалізованому світі на шляху до суспільства знань

виробництво стає джерелом розвитку. У такому суспільстві знання займають перше місце серед інших факторів суспільного розвитку.

Таким чином, найефективнішою формою накопичення сьогодні стає розвиток людьми власних здібностей, а найвигіднішими інвестиціями – інвестиції у людину, його знання і таланти. у 2005 році ЮНЕСКО підготувала «Всесвітню доповідь 2005 року: На шляху до суспільства знань», у якій обґрунтовувалася необхідність та значення переходу від концепції інформаційного суспільства до концепції суспільства знання. Адже суспільство знань – це суспільство, джерелом розвитку якого є власне різноманіття і власні здібності. Кожне суспільство має власні переваги у сфері знання. Тому треба прагнути забезпечити поєднання знань, якими вже мають ті чи інші суспільства, з новими формами створення, придбання і розповсюдження знань, які використовуються у межах моделі економіки знання.

У тому, що саме знання сьогодні стають вирішальним фактором розвитку як окремої особистості так і держави, можна переконатись поглянувши на такі країни як Фінляндія, Швеція чи Данія. У них немає значної кількості енергетичних ресурсів, які зважаючи на останні події, стали головною причиною більшості світових конфліктів, проте, мабуть, ні в кого не виникає сумнівів, що ці держави є одними з найрозвиненіших у світі за багатьма критеріями. Навіть поки США намагаються нав'язати свою «дружбу» країнам з багатими енергоресурсами, а Росія «грає м'язами» перед європейськими державами, претендуючи на роль енергетичного монополіста для Старого світу, згадані вище країни вкладають свої кошти в знання, освіту та нетрадиційні джерела енергії. І слід зазначити, що такі інвестиції є цілком виправданими. На цю думку наштовхує їх перебування в переліку тих країн, які найменше постраждали від світової економічної кризи.

Ще однією рисою розвитку сучасного світу є процес постійних змін і цей процес з кожним днем стає дедалі інтенсивнішим. Наприклад, якщо друкарський станок Гутенберга, винайдений у XV ст. проіснував практично без змін понад 400 років, а друкарська машинка трохи більше 100, то сучасні комп'ютери стають застарілими вже через 3-4, максимум 5-6 років. Щоб освоїти ці зміни потрібні знання, більше того, ці знання потрібно постійно оновлювати і в цьому полягає головна особливість сучасності.

Отже треба, враховувати, що знання і навички які отримують в аудиторіях сьогоднішні студенти стають їм потрібними у реальному житті і практичній діяльності здебільшого через декілька років – дуже важливим є бачення цього майбутнього і його потреб. Говорячи іншими словами – освіта сьогоднішнього дня має відповідати потребам дня завтрашнього.

Варто зазначити, що часу на усвідомлення того, що ми живемо в нових умовах практично немає, оскільки це майбутнє стрімко накопчується на нас. Воно у змінах – у політиці, економіці, культурі і соціальній сфері, в змінах індивідуальних і особистісних відносин, воно проявляється у зміні стандартів життя та людських цінностей. Саме тому, як вважає професор А.М. Новіков, до зустрічі з майбутнім потрібно готуватися. Адже це

Давидов П.Г., 2011

майбутнє потрібно теж готувати і в першу чергу потрібно готувати систему освіти, яка б відповідала умовам цього майбутнього, оскільки саме освіті в новому суспільстві належить виконувати ключову роль [11].

Суспільство знань вносить якісні зміни в методологію та зміст сучасної освіти. У контексті цих перетворень освіта набуває таких вимірів:

1) характер освіти, тобто перетворення її на освіту протягом усього життя;

2) студенти набувають нового статусу – громадян суспільства знань, який передбачає наднаціональний підхід до етнічних, конфесійних та інших відмінностей людей, глобальну людську етику, толерантність, солідарність, людську гідність тощо;

3) суспільство знань змінює місію, роль і поле діяльності як навчальних закладів, так і викладачів. Дуже важливого значення знову набуває фундаменталізація знань;

4) змінюється система взаємовідносин між тими, хто навчає, і тими, хто навчається. Викладач, залишаючись головною дійовою особою, набуває ролі «навігатора», інтерпретатора нових знань для тих, хто навчається, формуючи їхні індивідуальні освітні траєкторії. Педагогічна складова та підготовка викладачів за новою креативною моделлю замість репродуктивної стає центральною проблемою освітньої політики [13].

Звернемося тепер до ситуації з побудовою нового суспільства в Україні. Без особливих труднощів ми можемо знайти велику кількість публікацій про цей процес, в яких наведено багато статистичних даних, зокрема, про кількість комп'ютерів у співвідношенні із кількістю населення та кількість користувачів інтернету, а також кількість людей з вищою освітою, витрати на науково-дослідний та інноваційний розвиток (у % від ВВП) і т.д. [2; 4; 6; 8; 9; 12; 14]. За цими показниками Україна далеко не на найкращих позиціях. Проте, на нашу думку, не варто «звалювати» всі негаразди на банальну нестачу коштів, хоча вона, звичайно, і відіграє суттєву роль. А прискіпливо проаналізувати власні можливості та здобутки, які також в нас ще є (у колишньому СРСР за індексом інтелектуальних напрацювань Українська СР займала одне з перших місць, наші науково-дослідні та навчальні інститути й зараз є відомими у світі). Отже, вибудувати таку державну освітню політику у державі яка б не тільки задовольняла вітчизняні потреби у освітніх послугах, а й була б привабливою для іноземних студентів. Якщо ми цього не зробимо то ми станемо «найбільшими експортерами» інтелекту за кордон. За даними Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України високий рівень освіти населення України на сьогоднішній день утримується тільки за рахунок старшого покоління, яке не виїхало з країни [14]. Отже це свідчить, що відтік вчених («відплив мозків») з країни набув просто загрозливих масштабів, він обходиться країні в 40-90 мільйонів гривень на рік. Тільки комп'ютерщиків щороку виїжджає 2,5-6 тисяч. Проте це також свідчить, що вища освіта у нас не така ж погана, адже наші студенти з року в рік на міжнародних змаганнях займають призові місця.

Освіта як чинник розбудови держави у глобалізованому світі на шляху до суспільства знань

Отже, нам (політикам, викладачам, студентам) треба усвідомити, що в умовах глобалізації економіки та ринку праці, освіта виступає провідним і визначальним чинником функціонування й потенціалу економіки держав. Отже освітні ресурси сьогодні є найважливішими ресурсами сучасного розвитку. Вони такі ж «природні» як і всі інші ресурси, так у свій час найважливішим ресурсом була родюча земля, яка забезпечувала населення їжею (безумовно, і сьогодні питання «голоду» на рівні людства не розв'язане, не дивлячись на здобутки науки); на трудових ресурсах спочатку виросло мануфактурне, а згодом і промислове виробництво; на фінансовому капіталі, виросло високотехнологічне виробництво і сформувалися ресурси для науково-технічного прориву.

Проте освітній ресурс також має свої особливості, зокрема як зазначає І. Шкурат, він полягають у тому, що накопичення цього ресурсу відбувається протягом тривалого періоду часу, на відміну від досі відомих видів ресурсів; в тому, що на це потрібні витрати значних фінансових коштів і величезні зусилля з формування наукових шкіл; в тому, що короткостроковий ефект від використання даних ресурсів може бути набагато менш вражаючим, ніж той ефект, який проявиться через тривалий проміжок часу; в тому, що в умовах глобальної економіки створені освітні ресурси мають «ефект спілловєр», тобто здатні переміщуватися в ті країни, які не брали участь в їх створенні та фінансуванні [16, с. 168].

Це все те, що робить реальні (перш за все щодо якості) освітні ресурси непривабливими для приватних інвестицій [15]. У такому випадку основні витрати має все ж таки нести держава. Проте треба розуміти, що платне навчання, це послуга яку можна надавати не тільки вітчизняним студентам а й закордонним, і ці кошти повинні йти на розвиток і вдосконалення освіти. А здобувачи освіти повинні розуміти, що платне навчання для вузу це послуга яка їм надається, а для них особисто це «інвестиція» в себе і чітко розуміти що вона повинна їм дати (окрім диплому).

В першу чергу освіта повинна виховати вміння навчатися новому, бути здатним до самоосвіти й саморозвитку, критично мислити, вміти знаходити, засвоювати і творчо використовувати інформацію, необхідну для розв'язання завдань, що виникають, легко переключатися на нове та бути морально готовим до сприйняття нових життєвих умов. Адже концепція «закінченої» освіти себе вичерпала, зараз працює концепція «безперервної» освіти.

Принципово важливими умовами ефективності функціонування системи безперервної (випереджальної) освіти є необхідність її органічного зв'язку з наукою і практичною діяльністю. Освіта повинна орієнтуватися на потреби виробництва, вимоги роботодавців, а наука повинна давати відповідь, як краще задовольнити ці потреби і вимоги. Тільки у такого, триєдиного об'єднання є майбутнє.

Власне світ уже певний час іде цим шляхом. Зокрема значна кількість транснаціональних корпорацій мають власні університети у які набирають студентів відповідно до власних вимог і готують їх для власних потреб.

Крім того очевидним є те, що однією з умов успішної діяльності компаній є наявність кваліфікованого персоналу. Тому більшість компаній орієнтоване на подальший розвиток, не тільки надають значну увагу на впровадження та застосування сучасних інформаційно-комунікативних технологій (ІТК), а й у навчанні та підвищенні кваліфікації персоналу. Можна погодитися з тим, що корпоративна освіта, може зайняти провідну роль в системі післядипломної освіти [5]. Можна виділити такі популярні напрямки корпоративної освіти:

- адаптаційні курси, які знайомлять співробітників з історією і діяльністю компанії та формують основи корпоративної культури;
- навчальні курси, які навчають співробітників конкретним навичкам майбутньої роботи;
- навчальні курси, спрямовані на підвищення рівня знань і компетентності співробітників компанії;
- навчальні курси, які дозволяють відновити та збільшити необхідні знання (наприклад, навчальні посібники з дисциплін вищої школи – економіка, менеджмент, інженерні спеціальності та інші).

Крім того вимогою сьогодення є масова інформаційна освіченість, під якою розуміється володіння методологічним інструментом для одержання, сприйняття, критичного аналізу й використання інформації [10]. Адже зміна економічної ситуації в світі якісно змінить й ринок праці через 15 років. До такого висновку прийшли експерти аналітичного бюро The Economist Intelligence Unit, які опитали 1650 гендиректорів великих міжнародних компаній [12].

Отже найціннішими для роботодавців будуть люди, які зможуть поєднувати особисту привабливість, креативність, гнучкість, комунікабельність і вміння швидко вирішувати проблеми. Щоб бути успішними, компанії повинні будуть більше інвестувати в людські ресурси і нові технології, вважають дослідники.

Приємно, що в українському суспільстві є розуміння піднятих у роботі проблем, особливо серед топ-менеджменту провідних українських компаній. Прикладом може бути стаття Наталії Ємченко, директора у зв'язках з громадськістю компанії «СКМ» – однієї з найуспішніших українських компаній. За класичною економічною теорією економічне диво базується на чотирьох «І»: «Інфраструктура», «Інвестиції», «Інновації» і «Інститути». Ігноруванням будь-яким «І» призводить до економічної нестабільності. Але в умовах України, на думку Н.Ємченко, варто зробити акцент на п'яте «І» – «Інтелектуальний потенціал».

Для України це п'яте «І» – людський капітал – є джерелом додаткових можливостей. Його відсутність – причиною все нових і нових викликів. Без критичної маси добре освічених фахівців базові «4 І» в Україні неможливі. Значить, щоб розвиватися, нам потрібні професійні, високоосвічені кадри, сильна, націлена на кінцевий результат система освіти, а також чітка державна програма з утримання талановитих людей в країні. Стартова позиція в нас непогана: українці як нація в цілому як і раніше досить освічені, уміють швидко адаптуватися до зовнішніх умов, що змінюються, Освіта як чинник розбудови держави у глобалізованому світі на шляху до суспільства знань

легко навчаються. Чого ж їм не вистачає, щоб зробити справжній прорив? Ємченко вважає, що існує чотири ключові проблеми (точніше – зони для удосконалення) практично будь-якого українського професіонала – це:

- незнання англійської мови. Як не дивно, але ця незначна на перший погляд деталь сьогодні в разі зменшує можливості для зростання фахівця практично в будь-якій сфері;
- відсутність soft skills (перш за все – уміння «продавати» себе, свою команду, ідеї, результати);
- відсутність лідерських навиків і навиків роботи в команді;
- відсутність установки на безперервне навчання, на навчання протягом всього життя.

Ці прості і очевидні, на перший погляд, мінуси створюють величезний розрив між тим, що сьогодні ми називаємо «ринком праці» і «людським капіталом», який, на думку Н.Ємченко, є найкоштовнішим українським ресурсом, поновлюваним джерелом економічного зростання [7].

Висновки.

Таким чином можна зробити висновки, що Україна має значний потенціал для економічного зростання. Але його реалізація залежить від ряду умов, основна з яких полягає у тому чи зможе українська держава так організувати вітчизняну систему освіти, щоб вона максимальною мірою змогла розвинути потенціал кожної людини під потреби сучасної інформаційної доби.

Крім того, українцям треба змінити свою психологію і ставлення до суспільного прогресу [15]. Адже в уявленні переважної більшості наших громадян держава повинна все організувати і донести це до кожного. Проте, у розвинених демократичних країнах, які вже досягли суттєвих успіхів у побудові нового суспільства, державі відводиться зовсім незначна роль. Головним рушієм прогресу мають стати самі громадяни, демонструючи самосвідомість, і дотримуючись певних життєвих цінностей. Якраз із цим в українців є певні проблеми.

Перспективи подальших наукових досліджень

- формування концепції ролі освіти як визначального чинника економічного зростання у період трансформації сучасного українського суспільства.

Список використаної літератури

1. Всемирная декларация о высшем образовании для XXI века: подходы и практические меры // Дистанционное образование. – 1999. – № 4.
2. Будзан Б. Менеджмент в Україні: Сучасність і перспективи. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Онові», 2001. – 349с.
3. Давидов П.Г. Непрерывное образование в интегрированном пространстве знаний: философия, теория, практика // Высшее профессиональное образование: традиции и инновации [Текст]: труды II Международной научно-методической конференции (Кемерово, 25 ноября 2009 г.). – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2009. – 244 с.: ил. – С. 56-58.

4. Дзвінчук Д.І. Суспільство знань – чергова мрія чи реальність майбутнього? [Електронний ресурс] / Д.І. Дзвінчук. – Електронні дані (1файл). – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/923/>. – Назва з екрану.
5. Дудка Т.С. Роль и место корпоративного образования в образовании на протяжении всей жизни / Т.С. Дудка, С.В. Савельева // Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій: Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції для студентів, аспірантів, науковців. – Суми: видавничо-виробниче підприємство «Мрія» ТОВ, 2011. – 344 с. т. I, Секції: №1 (сесії 1.1-1.7), №4 (сесії 4.1-4.7).
6. Згуровський М.З. Суспільство знань та інформації – тенденції, виклики, перспективи / М.З. Згуровський // Дзеркало тижня. – 2003. – №19.
7. Емченко Н. 4+1 "И" украинского экономического чуда [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://delo.ua/opinions/41-i-ukrainskogo-ekonomiches-155094/>.
8. Каленюк І. До питання про освітній потенціал України // Економіка України. – 2001. – №1.
9. Мир после кризиса. Глобальные тенденции – 2025: меняющийся мир. Доклад Национального разведывательного совета США [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://lib.ololo.cc/b/188098/read#t55>
10. Немошкаленко В. Тенденції глобалізації економіки, науки, освіти в ХХІ столітті та завдання науково-інформаційної діяльності бібліотек [Текст] // Бібліотечний вісник. – 2001. – № 6. – С. 2–7.
11. Новиков А.М. Постиндустриальное общество – общество знаний / А.М. Новиков // Высшее образование в России. – 2008. – №3. – С.108-119.
12. Рынок труда через 15 лет [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://presentation.ru/news/news_18_04_06_6.html.
13. Сбруєва А.Л. Суспільство знань / Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України, головний ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 887-888.
14. Уровень образования населения Украины удерживается за счет старшего поколения, – НАН Украины [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.rbc.ua/rus/newsline/2007/01/26/166775.shtml>
15. Фурсенко А. Люди должны ощущать свою ответственность за ту страну, в которой живут [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.opes.ru/comment_doc.asp?d_no=55872.
16. Шкурат І.В. Роль освіти в глобальному світі / І.В Шкурат // Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій: Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції для студентів, аспірантів, науковців. – Суми: видавничо-виробниче підприємство «Мрія» ТОВ, 2011. – 344 с. т. I, Секції: №1 (сесії 1.1-1.7), №4 (сесії 4.1-4.7).

П.Г. ДАВИДОВ

Донецкий институт железнодорожного транспорта, Донецк

ОБРАЗОВАНИЕ КАК ИСТОЧНИК ПОСТРОЕНИЯ ГОСУДАРСТВА В ГЛОБАЛИЗОВАННОМ МИРЕ НА ПУТИ К ОБЩЕСТВУ ЗНАНИЙ

В статье рассматривается роль образования в современном глобализованном мире, и построение общества знаний. Анализируются задачи государственной политики в сфере образования, как ведущего источника государственного строительства и экономического роста Украины. Исследуется влияние знаний и образования и пути формирования «человеческого капитала» и общества знаний в нашем государстве.

Ключевые слова: образование, ресурс, общество знаний, глобализация, информация.

P. Davidov

Donetsk institute of railway transport, Donetsk

EDUCATION AS A SOURCE OF STATE BUILDING IN THE GLOBALIZATION WORLD ON THE WAY TO THE SOCIETY OF KNOWLEDGE

The article analyses the role of education in the modern globalization world and in the formation of the society of knowledge. The aims of state policy in the educational sphere as the main source of the state building and economic development of Ukraine are explored. The influence of knowledge and education and the ways of formation of “human capital” and the society of knowledge in our state is considered.

Key words: education, resource, society of knowledge, globalization, information.

Стаття надійшла до редакції 05.07.11р.